

8.

Vi hade haft en lyckad premiär på Den farliga vänskapen av Marivaux, där Maria spelat ärtig kammarjungfru. Jag hade gjort en särskild ridå, ett stadslandskap med två dörrar och ur dessa steg tjänstefolket, Rolf Gyllenhammar, som spelade betjanten, och Maria ut för att kommentera det som till skedde. Efter jul gav vi ett program bestående av två enaktare: Kärleksgåvan av Christopher Fry och Regeln och undantaget av Brecht. Maria spelade änkan som övertalas att inte följa sin man i döden av den romerske soldaten i Palle Granditskys gestalt; Gerda Carlander var hennes tjänarinna. Pjäsen regisserades av Anita Blom. Maria med sitt ett delvis nya utseende var en fröjd att skåda i änkan från Efesus' i klassiskt lätta kostym. Palle själv satte upp Regeln och undantaget och Per Verner- Carlsson och jag fick översättarhonorar. Palle ville att jag skulle spela domaren men Calle Werner protesterade: han borde ha rollen. Jag var anställd som teknisk chef, han var skådespelare. Jag gav honom rätt utan större motstånd. Jag hade inte lust att ta strid med honom. Vi bytte roller och jag fick överta den roll som han var tänkt att spela, den kinesiske värdshusvärden.

Min ställning på Kretsteatern hade blivit allt mer kringskuren. Lars Gerhard hade flyttat kansliet från Engelbrektskolan till en lokal nere i stan och anställt en sekreterare, Gugge Sandström, en dam som tog hand om våra turnébokningar och också om biljetterna och redovisningarna från teaterns kassa. Jag hade inte längre någon plats på kansliet och om möjligt ännu mindre fanns kvar av min befattning som teatersekreterare sedan Palle Granditzky blivit chef. Jag kan inte minnas att han en enda gång diskuterade repertoaren med mig. Han föredrog att avhandla sådant hemma vid köksbordet med Anita Blom. Jag var, som Calle Werner sa, numera enbart tekniker. Jag fick en och annan dekoruppgift, men regijobben gick min näsa förbi. I den mån inte Palle och hans fru Anita tog sig an dem, så gick de till Palles gode vän Kåre Santesson. Jag gjorde kulisserna till en skolpjäs som vi reste runt med och som handlade om en pojke som blir förtrollad och kommer till österlandet. Dekoren var en paviljong i morisk stil som kunde vecklas ihop och bli ett träd; dessutom en lådbil som pojken satt i. Jag har bara dunkla minnen av den föreställningen och det är möjligt att huvudrollen spelades av Rune Ottosson, en ny tillgång på teatern, en begåvning av minst samma kaliber som Ulf Qvarsebo. Dekoren till de här båda pjäserna gjordes av Olle Montelius och han svarade också för den sista pjäsen på våren, en komedi av Helge Krogh. Han hade gjort en lekfull

interiör i nordisk jugendstil. Vi tillverkade även en turnéversion av dekoren, eftersom vi hade blivit engagerade att spela pjäsen som parkteater i Uppsala under några dagar i augusti.

Maria och jag kom utmärkt väl överens med barnflickan Irma. Hon spelade också piano och fick låna noter av Maria, särskilt tyckte hon om en rolig finsk variation på Gubben Noak, Okko Noacki, som båda pianisterna gladdade mig och lilla Anna-Maria med. Det är en småsak som vi inte fäste avseende vid då, men, som jag ska berätta senare, (Ha tålmod med mig!) gjorde intryck på barnet, som brukade få sitta i sin mammas knä och lyssna till pianospelet. Problemet för oss var våra arbetstider. När vi båda uppträdde på kvällen kunde det bli svårigheter, men tack och lov hade det hittills bara gällt enaktsprogrammet. Irma var en hygglig flicka och ställde upp. Ulf och Gunnel Qvarsebo hade samma problem men inte samma tur med barnflicka. När de kom hem en kväll låg flickan med en pojke i deras sängar. Ni knullas väl själva? sa flickan som ursäkt. Förvisso, särskilt Ulf, vilket inte hindrade honom från att avskeda flickan. Ifrån mor Ebba hade vi fått en pianopall. Själva hade vi sannerligen inte råd med några ekonomiska utsvävningar.

Vi stod inför ytterligare en sommar utan arbete; visserligen skulle den avkortas med gästspelet i Uppsala, men det rörde sig ändå om tre dryga månader, femtonde april till femtonde juli, och den här gången fanns det ingen chans att bli räddad av någon felräknande gynekolog. Maria fick då och då ett extraknäck i radio. Per Albin Hansson dotter Anna-Lisa var gift med en kapten Berkling på I 15 i Borås. Hon gjorde populära eftermiddagsprogram i radion en dag i veckan och anlidade ofta Maria som uppläsare; Maria läste lyrik med stor musikalitet och uttrycksförmåga. Men det var tunn sått med sådana jobb och ännu mera så under sommarhalvåret. Jag borde ha störtat iväg till arbetsförmedlingen men med min vanliga sangvinism tog jag dagen som den kom till dess att nöden började grina oss i ansiktet. Jag bet i det sura äpplet och lånade pengar av min far så att vi kunde betala hyran. När jag gjorde förfrågningar om arbete i Borås fick jag negativa svar.

Vi hade börjat resonera om att resa till Göteborg, där möjligheterna att hitta ett jobb borde vara större, när ett plötsligt telefonsamtal till grannen (vi hade ännu inte haft råd att skaffa egen telefon) fick oss att omedelbart packa väskorna och åka iväg till Götabergsgatan. Siv ringde och berättade att Lars-Inge hade råkat ut för en bilolycka. Han hade kört av vägen strax söder om Kungälv på väg upp till Grebbestad. Han låg på neurologen på Sahlgrenska. Han var medvetslös, men det var ingen omedelbar fara för hans liv. Maria blev förskräckt och ville genast iväg och det dröjde inte många timmar innan vi var i Göteborg med barn och allt. Siv hade mer eller mindre bosatt sig uppe på sjukhuset. Hon berättade att Lars-Inge mot hennes vilja hade tagit nycklarna till bilen för att åka upp till landet tillsammans med tre supkompisar. Han hade råkat komma för långt ut på

väggkanten och när han skulle ta upp bilen på vägen igen ställde den sig på tvären och rullade runt. Kamraterna hade lyckats stanna kvar inne i bilen och hade inga andra skador än sådana som botades med plåsterlappar. Lars-Inge hade kastats ut och slagit huvudet i asfalten. Han hade haft 2,2 promille alkohol i blodet.

Jag besökte honom på sjukhuset (hur Maria gjorde har jag glömt). Jag minns bara att han låg på sidan, att man hade rakat av honom hans kraftiga bruna hår och att sköterskorna ideligen bankade honom i ryggen för att få loss det slem som rosslade i lungorna. Vad man kunde hoppas på var att han skulle återfå medvetandet men samtidigt visste man att hjärnan var illa skadad. Så länge det finns liv, så finns det hopp, sa de på neurologen. Det hände alltid så mycket oförklarliga saker, sa man.

Jag var inte helt oförberedd på olyckan. Vi hade fått rapporter till Borås att det inte var idel solsken i Sivs och Lars-Ingens äktenskap. De talade mest med Maria och hon berättade inte allt vad de anförtrodde henne, men så mycket hade jag fattat, att Maria blev mycket oroad och störd och ibland verkade bekymra sig mer om sin bror än om sitt barn (för att inte tala om mig). I det svarta djupet i mitt hjärta hade jag önskat denne orosande dit pepparn växer. När olyckan skedde, kom den nästan som ett svar på mina allra hemligaste förhoppningar; det var så att jag blev rädd; önskningar är livsfarliga, de kan rent av bli uppfyllda.

Vi var inte direkt välkomna hos mamma Ebba; vi hade inga pengar och hon hade gott om hyresgäster nu, det kryllade av turister i staden; det var fotbolls VM i Göteborg 1958. Vi fick klämma ihop oss inne i jungfrukammaren alla tre. Jag låg på en smal soffa med ena armen på stol. Ebbamor själv sov i kökssoffan. Lars-Inge hade inte körkort, hade aldrig haft det, vilket inte hindrade honom från att köra bil. Hans mor hade till och med köpt en bil åt honom, en Mercedes som han kört omkring henne och hennes väninnor och också Maria i på utflykter. Tyvärr hade någon lurat av honom bilen, oklart hur, ingen tycktes hågad att berätta historien eller också var det så att ingen riktigt förstod vad som hade hänt, bara att Lars-Inge hade slarvat bort den dyra bilen. Inte att undra över att mor Ebbas tillgångar smalt ihop, att döderhultare och stråkar och fioler och annat värdefullt försvann. Hon hade en ring med briljanter som jag fick i uppdrag att gå till pantbanken med, när det nöp som värst. Hon hade sålt villan i Långedrag på avbetalning och varje månad fanns det pengar att hämta hos en advokat på Södra Allégatan, inga stora summor men en god hjälp i det dagliga hushållet. Maria hade brukat gå och hämta pengarna och nu fick jag göra det, när vi var i Göteborg. Hur svärmor klarade detta när vi inte var i stan har jag undrat över. För henne, stor och tjock, var det ett mindre företag att ge sig iväg ner till Järntorget; hon måste ha skickat sina väninnor, särskilt Anna Karlsson, en liten ekorrhägg dam, som såg upp till Ebbamor med näst intill vördnad. Ebbadagen den 6 mars och födelsedagen den 1 augusti firades med tårtor och wienerbröd och tanterna kom och gick i

de fem trapporna utan hiss med sina blombuketter: tant Gerda och tant Anna Karlsson och tant Anna Svensson, barnmorskan, som hade förlöst Ebbamor när hon fött sina barn på Göteborgs privata BB på Delsjövägen. Det fanns ytterligare en tant Anna som hade hushållat för Britt Göransson och hennes bror i Askim, sedan deras föräldrar hade dött. Och så kom Britt Göransson själv och Margareta Looram och tant Dora som var lärarinna i Ucklum och flera andra. Jag släpade den stora barnvagnen upp och ner för de många trapporna. Anna (vi sa numera bara Anna; om några år när hon började i skolan frågade fröken barnet vad hon hette: Anna-Maria Ebba Elisabet Pettersson, Anna när det är bråttom, svarade hon och det var ofta bråttom) kämpade ivrigt för att komma upp i stående. Vi kunde inte köra henne i vagnen utan att ha henne bunden i en sele och när hon inte var i vagnen krävde hos ständig uppmärksamhet; hon var förveten och skulle undersöka allting, dra ner dukarna från borden, riva ut sidor ur böcker, stoppa det mesta i munnen. Hon var en ljus lintott som var så söt att när vi på hennes ettårsdag tog henne till vår fotograf Sörner i Borås fick vi rabatt på korten mot att de fick ställa ut dem i sitt skyltfönster. Hon sa mamma redan när hon var fyra månader, (påstod i alla fall hennes mamma).

Tidigt en morgon när vi satt i matsalen på Götabergsgatan och åt frukost kom samtalet som vi hade fruktat: Siv ringde och berättade att Lars-Inge var död. Han hade slocknat utan plågor i den lunginflammation som blev följderna av att han, som var medvetlös, inte kunde hosta. Jag tog emot samtalet och när jag berättade det började Maria skrika. Hon skrek och skrek och skrek som om någon hade vridit om en kniv i hennes hjärta. Det var en ljum sommarmorgon och matsalsfönstret stod öppet mot gården och jag tyckte att Marias skrik ekade mellan väggarna därute. Tant Ebba och jag stirrade rådvilla på varandra. Maria hörde inte på, när vi bad henne lugna ner sig. Jag gav henne en rungande örfil, första och enda gången jag slagit min älskade hustru, och hon blev äntligen tyst. Anna och jag var nya personer i hennes liv, Lars-Inge hade funnits där i tjugoåttio år. En bror är oersättlig som Antigone säger: Vål kan jag få en make, om den förste dör, en son kan avlas åt mig av en annan man, men då min moder och min fader har gått bort, kan ingen broder mer växa upp åt mig. Jag hade kunnat svara med Hamlet: "Om fyrtitusen bröder lagt all sin kärlek hop, de nådde ej min summa." Jag tror emellertid inte att sådana rationella tankar fanns i Marias huvud. Det var istället skräcken för det slutgiltiga, det obotliga, fasan inför döden som skrämde henne. Min svärmor och jag försökte trösta varandra och mest Maria med att Lars-Inge hade sluppit lida. Siv kom upp senare på dagen och försökte få oss att inse något som läkarna hade sagt men som hon inte hade berättat för oss: att Lars-Inges hjärna var så illa skadad att han, om han hade kommit till medvetande, förmodligen hade måst leva som ett kulli resten av sitt liv; det var tveksamt om man ville unna någon en sådan tillvaro, sa Siv. För mig, som var så rädd för döden, var allting bättre än den, och jag tror att Maria nog tänkte på samma sätt. Det finns inget för-

sonande med döden, ingen verklig tröst. Lars-Ingas begravning förrättades i krematoriet på Kvibergs kyrkogård av samma präst som vigde honom och Siv, Nils Oderstam. Ebbamor vägrade att gå på sitt barns begravning och Maria var alltför uppriven för att kunna vara närvarande. Jag var där och Östen och Ella hade kommit från Stockholm och jag fick tillfälle att läa känna dem och de fick se släktens nya medlem, babyen Anna. Östen hade jag ju träffat ytterst tillfälligt i Stockholm för några år sedan. Han hustru Ella Hillbäck var tio år äldre och ibland har jag fått för mig att deras äktenskap varit en flykt från Götabergsgatan, att Ella mer eller mindre ryckte Östen ur mor Ebbas grepp, en räddning. Siv hade ställt samman ett program till begravningen med musik som hon visste att Lars-Inge tyckte om, däribland Minnen från Alhambra av Albéniz framförd på gitarr, ett stycke som jag sedan dess inte har kunna höra (det spelas då och då i radio) utan att tänka på denna begravning. (Maria hade kanske också hjälpt till att välja ut lämplig musik, även om hon ännu inte kunde förmå sig att begagna namnet "Lars-Inge" och ordet "begravning" i samma mening.) På klippan ovanför viken med sjöboden och båtbyggnaden på Otterön fanns en avsats där Lars-Inge älskade att sitta. Därifrån kunde man se ut över havet obehindrat ända till horisonten. Där i klippan lät Siv Anton och Sture, stenhuggarna från Kämpersvik hugga in en nisch och i den placerade hon urnan med hans aska. Hennes lärare, Börge Hovedskoug ritade ett skyddande galler av järn som sattes för öppningen i berget.

Tro inte att livet blev lättare för att Lars-Inge var borta. Maria slöt sig inom sig själv i sin sorg, skapade ett inre rum dit ingen utomstående med undantag möjligen av Siv släpptes in, ett rum där minnet av den döde dyrkades. Siv som mer eller mindre hade bott uppe på Sahlgrenska den senaste månaden åkte upp till Otterön för att andas ut och innan hon for lämnade hon över nycklarna till lägenheten på Meijerbergsgatan till oss. Hon föreslog att vi skulle bo där istället för att tränga ihop oss hos Ebbamor. Hon hade visserligen hyrt ut till ett par chalmister men deras rum låg i lägenhetens övre våning och vi skulle bo i den nedre.

Maria sa plötsligt att hon inte ville spela teater längre. Hon kunde inte tänka sig att gå in på en scen inför publik. Det var hennes nerver som spökade. En gång tidigare hade hon känt sig som förlamad och helt ur stånd att uppträda. Det gällde då att rädda kvällens föreställning (vilken pjäs det var minns jag inte) och hennes läkare Lars Nyström tappade blod ur en av hennes ådror och injicerade detta på ett annat ställe på hennes kropp och det fungerade som ett mirakel och efter en kort stund var hon redo att göra entré i sin roll. Innan dess, när hon gick med Anna i magen, hade hon också känt av nerverna och doktor Marcus hade givit henne den nya medicinen Neurosedyn, som hon emellertid inte tålde. Maria var sökare. Hon hade studerat judendomen men funnit den mosaiska läran för jordbunden. Det förekom på 50-talet ett svärmeri bland svenska ungdomar för Israel, många inte bara judar reste dit och arbetade ideellt på kibbutz. Jag

med min monomana kärlek till teatern hade inte känt mig berörd. (Om däremot Maria hade givit sig iväg, hade jag inte tvekat att följa henne.) Desto mer frestad hade hon varit av katolicismen. Hon hade haft kontakt med en katolsk präst i Göteborg (de hade brukat sjunga opera tillsammans) och hon träffade också fader Bobrowski, den katolske kyrkoherden i det mångkulturella Borås. Riktigt varför hon inte hade följt sin bror Östens exempel och konverterat vet jag inte. Jag tror att den nyktra intelligens som hon också bar på, hindrade henne; kanske i sällskap med hennes rädsla för att ge sig hän. Sorgen över Lars-Inges död hade blivit för mycket för henne. Hon gick i samtalsterapi hos psykiatrikern på lasarettet i Borås och hon fick lugnande medicin av honom. (Fanns valium 1958?) Mina anfall av ångest, inte bekymren för det dagliga utan dödsskräcken, som brukade hemsöka mig hade inte hörts av efter det att jag träffade Maria. Jag bar dock känslan inom mig, jag kunde ta fram den och känna den isa mig i hela kroppen men kunde då genast gömma undan den igen och låtsas att livet var evigt.

Maria bad mig gråtande att få slippa uppträda på scenen. Vi satte oss ner och räknade över våra finanser. Jag tjänade 900 kronor i månaden och hon 950. Det skulle bli ett kraftigt inkomstbortfall. Men det mildrades av att vi skulle få lägre sammanlagd skatt efter som vi var sambeskattade och min inkomst lades ovanpå hennes så att hälften gick bort i skatt. Om Maria var hemmafru skulle vi inte behöva avlöna barnflickan. Maria skulle inte vara tvungen att betala resor till och från arbetet, hon skulle kunna äta lunch hemma, hon skulle kunna sköta hushållet, kunna göra långkok, sylta, safta, baka (sockerkaka i så fall; hon har aldrig kunnat baka annat än sockerkaka och hastbullar) få tid att vårda våra kläder och en mängd annat som hon inte hann med om hon arbetade. Vi skulle kunna få bostadsbidrag om vi bara hade min inkomst att leva på. Och var det inte bäst för barnet att ha sin mamma hemma när hon var så liten? Som krona på verket skulle Maria istället börja måla på allvar. Hon skulle säkert kunna sälja en och annan tavla. Att hon var så enträgen avgjorde saken. Jag var kluven därför att jag inte tyckte om att hon avskärmade sig från andra människor, isolerade sig hemma i lägenheten; samtidigt gillade jag att ha henne för mig själv och jag visste att hon hade svårt att arbeta i grupp. Hon kallades inte för inte "regissörernas skräck". Jag ringde upp Palle Granditsky och berättade vad som hade hänt i Göteborg och framförde Marias önskan att få bli löst från kontraktet med Borås Kretsteater och det kunde han ju inte annat än säga ja till.

Svärmor berättade att jag hade fått ett erbjudande om ett tillfälligt arbete: Marias kusin Siri som var betydligt äldre och hade man och sex barn ville ha hjälp med att bygga om en sommarstuga i Pixbo nu när jag ändå gick arbetslös. Hon hade också städslat en pensionär som hon kände. Hon kom och hämtade mig i sin bil på morgonen och körde hem mig på kvällen och dagarna tillbringade Kalle, som pensionären hette, och jag med att riva ut den gamla köksinredningen och sätta in en ny och byta golv. När det

blev fredag och jobbet var klart och det var avlöningsdags hade Siri köpt ut en hela Renat till oss var som tack för hjälpen. Jag blev djupt besviken, kanske hade vi missuppfattat henne. Tydligen var jobbet menat som en syssetsättningsterapi, släktingar emellan, en väntjänst som man inte honorerar i pengar. I varje fall kunde jag inte livnära familjen på brännvin (Kalle var nöjd; han hade ju sin pension), Maria fick tigga några kronor av sin mamma igen, och i dyster stämning drack vi upp brännvinet. Jag läste platsannonserna och hittade en där H E Adamssons Sjukvårdsaffär sökte en försäljare. Ett sånt jobb kunde jag kanske få, jag var ju i alla fall uppvuxen på ett apotek och den vara de sålde mest av, kondomer, hade jag numera gedigen erfarenhet av. Men Maria sa nej.

Då hade vi redan flyttat till Sivs lägenhet på Meijerbergsgatan. Vi hade inte mer än stigit innanför dörren så ringde det på klockan. Utanför stod en herre med portfölj som sa att han var från elverket och skulle stänga av strömmen och utan att vänta på tillåtelse steg han in i hallen där mätaren satt ovanför hatthyllan. Han klättrade upp på en stol som han hämtade i köket och vred om en kontakt och förseglade den med en plomb. Jag protesterade naturligtvis. Vi hade en baby som bara var ett halvt år gammal. Vi kunde inte klara oss utan en fungerande spis. Tyvärr, elräkningen var inte betald på flera månader. Han gav mig ett inbetalningskort. Betala in det här så släpper vi på strömmen igen! Om ni skyndar er hinner ni in till kassan innan de stänger och då får ni på strömmen i dag, Siv var ju inte någon luspank proletär som vi, men i den senaste tidens turbulens hade hon missat att betala räkningen. (Jag förstod att tiden före olyckan också hade varit mycket besvärlig med fylleri och bråk och Lars-Inge var strängt förbjuden att köra bilen, så när han åkte iväg på sin Otterö – resa, hade han stulit nycklarna från Siv.) Det var inget stort belopp, men jag hade inte en krona. Mor Ebba var lika fattig. Siv var på ön utan telefon. Jag kom att tänka på tant Marianne, hennes mamma i Särö. Jag ringde upp henne och förklarade vad som hade hänt och hur brått det var att få fram pengar och hon instruerade mig att gå upp på Elof Hanssons kontor till en kamrer som jag har glömt namnet på och hälsa från henne så skulle han ge mig pengar så att jag skulle kunna springa iväg till Ellyse - palatset och betala räkningen. Jag följde hennes instruktioner och när jag kom hem till Meijerbergsgatan igen dök herrn som varit där och plomberat kontakten upp igen. Han tog fram en tång ur portföljen och knipsade bort förseglingen och vred om strömbrytaren och släppte på strömmen.

När vi öppnade skåpet i köket kröp det av svarta mjölbaggas därinne. Siv hade inte hunnit med att bekymra sig för innehållet i sina skåp och vi var tvungna att slänga mängder av specerier: mjöl, socker, makaroner, gryn och ris. Det sved i oss medellösa. När Siv kom tillbaka från sin resa till Otterön hade hon två unga stockholmare i sällskap, Karl-Erik Lindholm och Åke Wallentin, som vi hade träffat som hastigast redan förra sommaren då de hade bott i Sivs ladugård. I södra delen av Otterön fanns flera

sommargäster, bland annat i de baracker som en gång använts av stenarbetarna. Familjerna Wallentin och Winzell bodde där, liksom också Wille Fredholm. Siv hade en gammal segelbåt av trä som hon hade döpt till Maria och Wille försökte få oss att ställa upp i en kappsegling med den båten. Det var bara det att skrovet läckte ordentligt och vi försökte förgäves täta henne med Selastik. Det blev ingen segling för mig under det korta besöket som Maria och jag gjorde i Sivs hus på ön utanför Grebbestad.

De två pojkarna hade återvänt till Stockholm, men innan dess hade vi suttit ner en kväll runt matbordet på Meijerbergsgatan och ätit korvgryta, som Siv hade lagat, och druckit rödvin till. Maria släppte in Siv i sitt sorgehus. Mig höll hon som vanligt utanför. Under natten tog cigaretterna slut. Maria satt vid bordet övre ända med en ung man på varje sida, jag satt vid den andra änden och Siv på långsidan. Vill någon gå ut och köpa cigaretter? Sa Siv till pojkarna. Det kan Åke göra, sa Maria. Hon såg på mig med trotsigt förakt. Uppdykandet av två fräscha unga män hade rört upp en liten hormonstorm som späddes på av vinet. Han är ju så snäll, sa hon elakt. Siv såg våra blickar och sa varnande till Maria: Akta dig! Hade jag haft de fjorton kronor som behövdes för att köpa en tågbiljett till Borås, hade jag lämnat hela skiten på ögonblicket. Jag hade fått mer än jag tålde av sorgesam fattigmanstillvaro, av tårar och tröst som inte räckte till, av att slåss mot Lars-Inges vålnad, en rival som jag aldrig skulle kunna besegra, när han nu var död och ett beläte i minnet som Maria kunde skapa om som hon ville, som hon tillade den ena goda egenskapen efter den andra, det ena försonande draget efter det andra, som hon kunde förlåta allt; döden allt förliker, himlen allt förlåter. För en kort minut kände jag den oerhörda frestelsen att bara resa mig och gå min väg. Men ingivelsen varade endast ett ögonblick, sedan tog min ansvarskänsla överhand, jag var ju så snäll. För att en är dum, behöver inte två vara dumma, ett av min fars visdomsord ringde i mitt huvud. Var skulle hon ta vägen med barnet som sov i vagnen därinne om jag gav mig av? Dessutom älskade jag faktiskt henne och lilla Anna. Var skulle jag få kärlek ifrån, om jag inte hade Maria? Jag som var så charmlös, en sådan usel älskare, så misslyckad som familjeförsörjare och talanglös som teaterman? Maria som var vacker och sexig skulle inte behöva vara ensam en dag; jag riskerade att få gå i tre år till utan att knulla. Jag satt kvar på stolen. Vem som gick ner till automaten på Johannebergsgatan och köpte cigaretter vet jag inte, jag hoppas bara att det inte var jag. Dagen därpå var allt som vanligt igen. Pojkarna hade tagit tåget hem till Stockholm, Siv och Maria och lilla Anna och jag åkte i Sivs Volvo Duett (eftersom den gamla var totalkvaddad hade hon fått en ny bil av försäkringsbolaget) upp till Otterön. Vi plockade hinkvis med hallon i de stora snåren.

På västra sidan om berget, i nästa lilla dalgång låg en modern sportstuga. Ön norr om Otterön heter Pinnö som på den tiden hade några åretruntboende och rätt västerut fanns ett sommarhus på en liten ö som kallades för bankkamrerns holme. Om man fortsatte västerut på Otterön, som vi

gjorde när Siv visade mig runt (jag tror att Maria var hemma i huset med barnet), kom man till ett låglänt stenigt område som kallades för Vragis, därför att där flöt i land mängder av vrakgods, spillror utifrån havet. Ibland kunde det vara riktiga bräder, användbart virke, oftast var det trälådor, fisklådor som tappats över bord, en gång några spjällådor med överjästa surströmmingsburkar som sprack och fes när man kastade sten på dem. Det här var innan man hade börjat köra ut pråmar med sopor från England och Holland och försöka dränka dem i Nordsjön. (Det gjorde också vi själva med soporna; rodde ut med ekan och slängde dem i havet). När man på allvar började deponera avfall i havet flöt det iland kväljande mängder av mjölkförpackningar och plastflaskor på stränderna i Bohuslän.

Mellan Maria och mig var allt som det skulle vara. Vi låtsades inte om att det hänt något; och det hade det ju heller inte gjort.

Jag hade hittat ett andningshål i Göteborg, Eckersteins bokhandel i ett gammalt vackert trähus på hörnet av Södra Allégatan och Sprängkullsgatan. Där bland hyllorna på lagret dit ingen hindrade mig att stiga in kunde jag bli sittande i timmar, bläddrande i den ena mer intressanta boken efter den andra. Eckersteins hade en betydligt mer varierad och modern samsättning på sitt bokbestånd än affärerna i Borås. Min svärmor började tycka att jag såg bedrövlig ut i mina slitna paltor (jag hade inte köpt några nya kläder på flera år) och hon hade kommit på ljusgrön kvist tack vare alla fotbollsälskare som hon hade fått hyra ut rum till. Hennes väninna, barnmorskan Anna Svensson, hade en son som var anställd på Weidenhill & Svanborgs herrekiperingsaffär nere vid Domkyrkan och dit skickades jag att prova ut två kostymer som jag fick i gåva av min svärmor. Sålunda uppklädd återvände jag med min illa familj till Borås för att repetera Helge Krogh-pjäsen. Rolf Gyllenhammar som spelat rollen av förälskad poet hade fått ett sommarengagemang och vi behövde en ersättare för honom. Palle som hade försänkningar i Göteborg frågade Stadsteatern om de hade någon lämplig person att föreslå och man rekommenderade en begåvad elev, en yngling som hette Kent Andersson, som gärna ställde upp. Teatern hyrde ett rum åt honom på Hedvigsborg hos en tant som bodde i huset intill vårt och vi bjöd honom att äta frukost hos oss; den långe magre pojken med de stora ögonen som faktiskt såg ut som en poet. (Och som så småningom kom att avslöja sig som sådan.) Vi åkte buss till Uppsala där vi hade tur med vädret och spelade vår föreställning med lyckat resultat. Det jag bäst kommer ihåg från detta gästspel är den lummiga grönskan i sömnigt aftonljus.

Min far kom och hälsade på oss i Borås. Han hade semester och ville gärna se sin svärdotter och sitt första barnbarn. Han hade hunnit få ett till: Bengt och Barbros dotter Elisabet som hade fötts under våren, en händelse som för Marias och min del hamnade i skymundan i turbulensen kring Lars-Inges olycka och död. Pappa föll direkt för Maria och anförtrorde mig att han tyckte så, lätt förvånad, kanske, (de dumaste bönderna får de största potäterna; ett annat av min fars ordspråk) för i samma mening

sa han att han tyckte att Bengt väl kunde ha fått tag i någonting bättre än Barbro? Maria och jag hade lärt känna Barbro; hon och Bengt hade varit på besök och bott på stadsdirektörens vind våren 1957 när jag fortfarande hade kvar rummet, och vi tyckte om henne. Jag försökte säga till pappa att så länge Bengt var nöjd, så skulle vi andra vara nöjda, men han ville inte lyssna på det örat. Barbro hade varit konstigt och sprungit iväg från lägenheten i Luleå och återfunnits sittande i domkyrkan. Jag hade en känsla av att pappa hade blivit sårad (inte just av det). Den livliga Anna ville lika lite sitta i hans knä som i mitt eller någon annans. Det var bara Maria som fick ha henne i knäet och då enbart när hon spelade piano. Vi hade varit tvungna att köpa en lekhage, en spjälbur, som vi förvarade henne i, annars skulle vi inte ha kunnat ha något löst liggande hemma, inte en gång duk på bordet. När vi var ute och gick visade sig pappa mycket intresserad av innehållet i skyltfönstren i Borås liksom av änderna som simmade i Viskan, ja, till och med av själva vattnet i ån. Till slut förstod jag att han hade fått "fönstertittarsjukan", den typ av åderförkalkning i underbenen som drabbar rökare på äldre dar, särskilt de som inte rör sig så mycket dagligdags. Pappa förestod ett av norrlands största apotek och stod inte längre i officinen och trillade piller utan satt för det mesta bakom skrivbordet. Han var nu 63 år och ålderskrämporna började visa sig. Jag minns inte om han hade börjat känna av den kärlekskramp som han dog av mer än tjugo år senare (och som i dag hade kunnat undanröjas med en ganska vanlig operation). Smärtorna i benen gick över om han stannade upp lite då och då under sina promenader. Jag var ledig under helgen och då åkte vi till mor Ebba i Göteborg och övernattade hos henne. Hon och pappa kom väl överens, väluppfostrade människor ur samma socialgrupp. I Göteborg pågick Svenska Mässan och pappa ville absolut gå dit trots sin fönstertittarsjuka. Det var inga problem; de många intressanta utställda föremålen i montrarna medförde automatiskt att man skulle stå stilla, ofta efter bara några meters förflyttning. Istället blev jag ordentligt trött i benen efter flera timmar på det hårda betonggolvet. Det var en rätt så nöjd far som vi vinkade farväl till på Centralen där han äntrade Göteborg – Dala - Gävle järnvägs tåg för att åka till Gävle för vidare befordran till Luleå.

På Kretsteatern hade jag fått i uppdrag att göra dekoren till en fransk fars, Nina, där Ulf Qvarsebo var obetalbart rolig som den äkta mannen som blir svårt förkyld när han har gått hem till sin frus älskare för att göra upp med honom och blir liggande sjuk i hans säng. Frun spelades av Kerstin Karte en nykomling hos oss som tidigare varit anställd på Folkteatern i Göteborg där hennes man, Tore, jobbade. Jag gjorde ett rum i svart och ärtgrönt med en stor säng som dominerande blickfång. Genom ett jalousiförsett fönster skymtade Eiffeltornet. Palle påstod att det såg ut som om en galen badrum-sarkitekt fått i uppdrag att inreda ett rum. Tommy Johnsson spelade huvudrollen i en holländsk pjäs där han föreställde bondpojke och mitt bidrag inskränkte sig till att göra ett naturalistiskt kohuvud som han klappade

under sina monologer. Vi spelade Gasljus i dekor av Olle Montelius, där han hade ritat skjutdörrar i fonden, som John Wennberg och jag hade ett helsicke att få att fungera därför att scengolvet lutade. Väggen måste stå absolut parallellt med rampen. De stora rollerna spelades av Anita Blom och Rune Ottosson och en gäst, Kotti Chave, en satt, kraftfull skådespelare, imponerande säker och med en hel del utstrålning. Jag hade sett honom i början av 40-talet då jag hade en mina tidigaste och starkaste teaterupplevelser. Det var en Riksteaterföreställning i Skellefteåhamn av Hamlet där den norske skådespelaren Hans Jakob Nielsen hade gjort huvudrollen och Kotti Chave spelade Horatio. Jag medverkade i Gasljus som polis, engelsk detektiv modell sekelskiftet, iklädd mörk kostym, vit skjorta och slips, med plommonstop på huvudet stod jag utanför skjutdörrarna och grep Rune Ottosson för vidare befordran till galgen. Jag kastade en blick i spegeln innan jag skulle gå in (jag behövde inte vara sminkad, tog bara av mig glasögonen) och fick en chock, för det var precis som att se min far i ögonen. Det var inte bara Bengt som var lik honom; han fanns där i min blick också. Jag sa det till Maria, när jag kom hem, men hon kunde inte upptäcka någon likhet.

Anna växte till och snart visade det sig att det inte förslog med att ha henne i hagen. Hon hade börjat stå upp och hade kommit på att hon kunde gå med stöd av hagen. Den släpade hon omkring i rummet. För att hålla henne på plats knöt vi fast hagen vid pianot som hon inte kunde dra med sig. Hennes intresse vände sig då emot instrumentet och hon stod på tå (hon nådde inte riktigt upp) och klinkade på tangenterna. En söndag hade vi fått besök. Tant Gerda från Göteborg, en ståtlig dam i övre medelåldern, väninna till Ebbamor som hade varit hattmodist i Göteborg precis som min värdinna, fröken Karlsson i Stockholm. Vi satt och drack kaffe i vardagsrummet då vi plötsligt hörde någon spela Okko Noacki - Gubben Noak - med ett finger; det var Anna- Maria som stod i sin hage som var bunden vid pianot; hon var vid detta tillfälle elva månader gammal och hade nyss lärt sig att gå. Nu stod hon där och gjorde musik mest varje dag. Pianot kom att bli naturligt för henne och hon hade förmågan att längre fram i livet alltid kunna få fram musik ur ett instrument. Tyvärr lärde hon sig aldrig läsa noter. Hon började kunna gå men Maria var fortfarande nästan som förlamad av sorgen efter Lars-Inge. Hon ville inte gärna gå ut och promenera med sitt barn och det blev jag som fick göra detta varje dag efter det att jag hade kommit hem från jobbet. (Jag hade numera inte ofta kvällstjänstgöring på teatern; hur som helst åkte jag alltid hem för att äta middag). Någon stund varje dag skulle barnet vistas ute i friska luften, ansåg jag. Hon var lika förveten och livlig ute som inne och jag måste ha henne i den sele som vi hade köpt för att hindra henne från att hoppa ur barnvagnen.

Plötsligt en dag tyckte jag att jag inte borde leda henne i koppel som en hund. Det var ju en liten människa i alla fall! Jag knäppte lös henne och

hon rusade rakt fram och snavade på den första stenen på sin väg och slog ansiktet rakt i gruset så att hon fick flera blödande skrapsår, hakan, näsan, pannan. Jag vågade knappast bära hem henne.